

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”

nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi

VOLUME-1, ISSUE-3, 2026

THE ROLE OF THE MOTHER TONGUE SUBJECT IN DEVELOPING FUNCTIONAL LITERACY

Odilova Muxlisaxon Omonboy qizi

Mother Tongue Teacher, Fergana City Polytechnic College No. 5

Abstract

This article analyzes the importance of the Mother Tongue subject in developing students' functional literacy. The essence and content of functional literacy, its role in the educational process, and the development of students' reading, writing, listening, and communication competencies through Mother Tongue lessons are discussed. In addition, the effectiveness of using modern pedagogical technologies and interactive methods is substantiated.

Keywords

functional literacy, mother tongue education, competence, communicative competence, critical thinking, text-based learning, interactive methods, quality of education.

FUNKSIONAL SAVODXONLIKNI RIVOJLANTIRISHDA ONA TILI FANINING O‘RNI

Odilova Muxlisaxon Omonboy qizi

Farg‘ona shahar 5-son politexnikumi ona tili fani o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada o‘quvchilarda funksional savodxonlikni rivojlantirishda ona tili fanining ahamiyati tahlil qilingan. Funksional savodxonlikning mazmun-mohiyati, uning ta’lim jarayonidagi o‘rni hamda ona tili darslari orqali o‘quvchilarning o‘qish, yozish, tinglash va muloqot qilish kompetensiyalarini rivojlantirish masalalari yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalanishning samaradorligi asoslab berilgan.

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”

nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi

VOLUME-1, ISSUE-3, 2026

Kalit soʻzlar: funksional savodxonlik, ona tili ta’limi, kompetensiya, kommunikativ kompetensiya, tanqidiy fikrlash, matn bilan ishlash, interfaol metodlar, ta’lim sifati.

Kirish

Bugungi kunda dunyo ta’lim tizimida o’quvchilarning nazariy bilimlarini baholashdan ko’ra, ularning hayotiy vaziyatlarda bilim va ko’nikmalarni qo’llay olish darajasini aniqlashga alohida e’tibor qaratilmoqda. Globallashuv, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi, axborot oqimining keskin ortishi va mehnat bozoridagi raqobatning kuchayishi har bir shaxsdan mustaqil fikrlash, muammolarni hal qilish, muloqot qilish hamda axborotni tahlil qilish kabi kompetensiyalarga ega bo’lishni talab etmoqda[2]. Shu sababli zamonaviy ta’limning ustuvor vazifalaridan biri o’quvchilarda funksional savodxonlikni shakllantirish va rivojlantirishdan iboratdir. Funksional savodxonlik tushunchasi ilk bor XX asrning ikkinchi yarmida xalqaro miqyosda qo’llanila boshlagan bo’lib, bugungi kunda u ta’lim sifatini belgilovchi muhim mezonlardan biri sifatida e’tirof etilmoqda. UNESCO va OECD kabi xalqaro tashkilotlar tomonidan funksional savodxonlik insonning kundalik hayotda, ta’limda, kasbiy faoliyatda hamda jamiyat hayotida muvaffaqiyatli ishtirok etishi uchun zarur bo’lgan bilim, ko’nikma va malakalarni amaliyotda qo’llay olish qobiliyati sifatida talqin etiladi. Xususan, PISA xalqaro baholash dasturida o’quvchilarning o’qish savodxonligi, matematik va tabiiy-ilmiy savodxonligi aynan funksional yondashuv asosida baholanadi.

Mamlakatimizda ham ta’lim tizimini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish, o’quvchilarning funksional savodxonligini oshirish hamda kompetensiyaviy yondashuvni keng joriy etish bo’yicha keng ko’lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Davlat ta’lim standartlari va o’quv dasturlarining mazmuni o’quvchilarning hayotiy

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”

nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi

VOLUME-1, ISSUE-3, 2026

kompetensiyalarini shakllantirishga yo‘naltirilgan bo‘lib, bunda ona tili fani alohida ahamiyat kasb etadi.

Ona tili fani nafaqat til qoidalarini o‘rgatish, balki o‘quvchilarning fikrlash madaniyatini shakllantirish, nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirish, axborot bilan ishlash, muloqot qilish va o‘z fikrini erkin ifodalash ko‘nikmalarini hosil qilishga xizmat qiladi[1]. Chunki insonning boshqa fanlarni o‘zlashtirishi, atrof-muhitni anglashi va jamiyat bilan samarali muloqot qilishi avvalo uning til va nutq faoliyatiga bog‘liqdir. Ona tili darslari jarayonida o‘quvchilar matnlarni tahlil qilish, ma’lumotlarni taqqoslash, xulosa chiqarish, o‘z fikrini og‘zaki va yozma shaklda bayon qilish kabi amaliy faoliyatlarga jalb etiladi. Bu esa ularda funksional savodxonlikning muhim tarkibiy qismlarini shakllantirishga yordam beradi. Ayniqsa, bugungi raqamli jamiyat sharoitida o‘quvchilarning turli manbalardan olingan axborotlarni tanqidiy tahlil qila olishi, ularning ishonchliligini baholashi hamda axborotdan maqsadli foydalanishi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ona tili fanida matn bilan ishlash, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va kommunikativ faoliyatni tashkil etishga qaratilgan topshiriqlar aynan shu vazifalarni amalga oshirishga xizmat qiladi. Funksional savodxonlikni rivojlantirishda ona tili fanining o‘rni va imkoniyatlarini ilmiy-pedagogik jihatdan o‘rganish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada ona tili fanining o‘quvchilarda funksional savodxonlikni shakllantirishdagi ahamiyati, uning asosiy yo‘nalishlari hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalar orqali ushbu jarayonni takomillashtirish masalalari tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Zamonaviy ta’lim tizimida funksional savodxonlik tushunchasi eng muhim pedagogik kategoriyalardan biri sifatida e’tirof etilmoqda. An’anaviy yondashuvda savodxonlik deganda insonning o‘qish, yozish va oddiy hisob-kitob qilish ko‘nikmalariga ega bo‘lishi tushunilgan bo‘lsa, bugungi kunda bu tushuncha ancha keng

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”

nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi

VOLUME-1, ISSUE-3, 2026

ma’noni anglatadi. Chunki XXI asrda insondan nafaqat ma’lum bilimlarni egallash, balki ularni turli hayotiy vaziyatlarda qo‘llash, mustaqil qaror qabul qilish, muammolarni hal etish va axborot bilan samarali ishlash talab etilmoqda.

Funksional savodxonlik — bu shaxsning kundalik hayotda, ta’lim jarayonida, kasbiy faoliyatda va ijtimoiy munosabatlarda o‘z bilim, ko‘nikma va malakalaridan samarali foydalana olish qobiliyatidir. Boshqacha aytganda, funksional savodxon inson o‘zi egallagan bilimlarni real hayotiy vaziyatlarga tatbiq eta oladi, muammolarni tahlil qiladi, mavjud ma’lumotlar asosida xulosa chiqaradi va oqilona qaror qabul qiladi.

UNESCO[10] tomonidan funksional savodxonlik shaxsning jamiyat hayotida faol ishtirok etishi uchun zarur bo‘lgan bilim va ko‘nikmalarni amaliyotda qo‘llash qobiliyati sifatida talqin qilinadi. OECD[9] tashkiloti esa funksional savodxonlikni insonning turli kontekstlarda matnlarni tushunishi, ulardan foydalanishi, tahlil qilishi va baholashi orqali o‘z maqsadlariga erishish hamda jamiyat rivojiga hissa qo‘shish imkoniyati sifatida izohlaydi. Bugungi kunda funksional savodxonlik xalqaro baholash dasturlari, jumladan, PISA (Programme for International Student Assessment), PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) va TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) tadqiqotlarining asosiy mezonlaridan biri hisoblanadi. Ushbu dasturlarda o‘quvchilarning faqat nazariy bilimlari emas, balki olingan bilimlarni hayotiy vaziyatlarda qo‘llash darajasi ham baholanadi. Shu sababli dunyoning rivojlangan mamlakatlari ta’lim siyosatida funksional savodxonlikni rivojlantirish ustuvor vazifa sifatida qaralmoqda.

Funksional savodxonlik bir nechta tarkibiy qismlardan iborat bo‘lib, ular o‘zaro uzviy bog‘liq holda shakllanadi:

O‘qish savodxonligi

O‘qish savodxonligi o‘quvchining matnni o‘qib tushunishi, undagi asosiy va ikkinchi darajali g‘oyalarni ajrata olishi, matn mazmunini tahlil qilishi va undan amaliy

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”

nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi

VOLUME-1, ISSUE-3, 2026

faoliyatda foydalana olishini anglatadi. O‘qish savodxonligi rivojlangan shaxs turli janrdagi matnlarni tanqidiy baholay oladi va ulardan kerakli ma’lumotlarni ajratib oladi.

Yozma savodxonlik

Yozma savodxonlik insonning o‘z fikrlarini yozma shaklda mantiqiy, izchil va grammatik jihatdan to‘g‘ri ifodalash qobiliyatidir. Zamonaviy jamiyatda elektron yozishmalar, hisobotlar, arizalar, loyihalar va turli hujjatlar bilan ishlash zarurati ushbu kompetensiyaning ahamiyatini yanada oshirmoqda.

Kommunikativ savodxonlik

Kommunikativ savodxonlik insonning boshqalar bilan samarali muloqot qila olishi, o‘z fikrini aniq va ravon bayon etishi, suhbatdosh fikrini tushunishi hamda turli kommunikativ vaziyatlarga mos ravishda munosabat bildirish qobiliyatini ifodalaydi.

Axborot savodxonligi

Axborot texnologiyalari rivojlangan hozirgi davrda insonning turli manbalardan axborot izlash, uni saralash, tahlil qilish va ishonchliligini baholash ko‘nikmalari alohida ahamiyat kasb etadi. Axborot savodxonligi o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish kompetensiyalarini rivojlantiradi.

Tanqidiy fikrlash va muammoni hal qilish kompetensiyasi

Funksional savodxonlikning muhim jihatlaridan biri muammolarni aniqlash, ularning sabablarini tahlil qilish va samarali yechimlarni topa olish qobiliyatidir. Tanqidiy fikrlash o‘quvchining mavjud ma’lumotlarga nisbatan mustaqil munosabat bildirishiga, turli fikrlarni taqqoslashiga va asosli xulosa chiqarishiga yordam beradi.

Funksional savodxonlikning ahamiyati shundaki, u insonning jamiyatdagi muvaffaqiyatini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Funksional savodxon shaxs kundalik hayotdagi muammolarni mustaqil hal qila oladi, axborotlarni tanqidiy tahlil qiladi, o‘z fikrini erkin va asosli ifodalaydi, ijtimoiy munosabatlarda faol ishtirok

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-3, 2026

etadi, kasbiy faoliyatda samarali ishlaydi, yangi bilimlarni mustaqil egallashga qodir bo‘ladi, hayot davomida uzluksiz o‘qib-o‘rganishga intiladi.

Shuningdek, funksional savodxonlik mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida ham muhim o‘rin tutadi. Chunki bilimli, tashabbuskor va mustaqil fikrlaydigan fuqarolar jamiyat taraqqiyotining asosiy harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi. Shu bois ta’lim jarayonida o‘quvchilarda funksional savodxonlikni rivojlantirish, ularni real hayotga tayyorlash va amaliy kompetensiyalarini shakllantirish bugungi kunning eng dolzarb pedagogik vazifalaridan biri sanaladi. Demak, funksional savodxonlik zamonaviy ta’limning asosiy natijalaridan biri bo‘lib, u shaxsning bilimlarini amaliy faoliyatga tatbiq etish, hayotiy muammolarni samarali hal qilish va jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu jihatdan ona tili fani funksional savodxonlikni shakllantirish va rivojlantirishning muhim vositasi hisoblanadi.

1-jadval

Interfaol metodlarning funksional savodxonlikni rivojlantirishdagi imkoniyatlari

Metod	Qo‘llanish maqsadi	Rivojlantiriladigan ko‘nikma
Klaster	G‘oyalarni tizimlashtirish	Mantiqiy fikrlash
Aqliy hujum	Muammoni yechish g‘oyalarini ishlab chiqish	Ijodiy fikrlash
INSERT	Matn bilan faol ishlash	O‘qish savodxonligi
Debat	Fikrni himoya qilish	Kommunikativ kompetensiya
Keys-stadi	Hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish	Muammoni hal qilish

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”

nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi

VOLUME-1, ISSUE-3, 2026

Baliq skeleti	Sabab-oqibat aniqlash	bog‘liqligini	Tanqidiy fikrlash
------------------	--------------------------	---------------	-------------------

Funksional savodxonlikni shakllantirish va rivojlantirish jarayonida ona tili fani markaziy o‘rin egallaydi. Chunki barcha fanlarni o‘zlashtirish, bilimlarni anglash, axborotni qabul qilish va uni qayta ishlash til vositasida amalga oshiriladi. O‘quvchining matematik masalani tushunishi, tabiiy fanlarga oid matnlarni tahlil qilishi yoki ijtimoiy fanlar bo‘yicha o‘z fikrini bayon etishi bevosita uning til kompetensiyasiga bog‘liqdir. Shu sababli ona tili fanida shakllantiriladigan bilim va ko‘nikmalar boshqa fanlarni muvaffaqiyatli o‘zlashtirish uchun ham muhim asos bo‘lib xizmat qiladi. Zamonaviy ta’limda ona tili darslarining maqsadi faqat grammatik qoidalarni o‘rgatish bilan cheklanib qolmaydi. Asosiy e’tibor o‘quvchilarning kommunikativ, axborotiy va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratiladi. Dars jarayonida o‘quvchilar turli matnlarni o‘qish, tahlil qilish, taqqoslash, baholash va ularga nisbatan o‘z munosabatini bildirish orqali hayotiy vaziyatlarda zarur bo‘ladigan ko‘nikmalarni egallaydilar.

Funksional savodxonlikning muhim tarkibiy qismlaridan biri o‘qish savodxonligi hisoblanadi. Ona tili darslarida matn ustida ishlash orqali o‘quvchilarning mazmunni anglash, yashirin g‘oyalarni aniqlash, muallif pozitsiyasini tushunish va matndan amaliy xulosalar chiqarish ko‘nikmalari rivojlanadi. Bu esa ularga kundalik hayotda uchraydigan turli axborotlarni to‘g‘ri talqin qilish imkonini beradi. Shuningdek, yozma nutqni rivojlantirish ham funksional savodxonlikni shakllantirishning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Insho, esse, maqola va turli ijodiy ishlarni bajarish jarayonida o‘quvchilar o‘z fikrlarini izchil, mantiqiy va asosli bayon qilishni o‘rganadilar. Yozma nutqning rivojlanganligi nafaqat ta’lim jarayonida, balki kelajakdagi kasbiy faoliyatda ham muvaffaqiyat omillaridan biri hisoblanadi.

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”

nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi

VOLUME-1, ISSUE-3, 2026

Ona tili darslarida tashkil etiladigan munozara, debat, suhbat va taqdimotlar esa o‘quvchilarning og‘zaki nutq madaniyatini rivojlantiradi. Bunday faoliyatlar o‘quvchilarda o‘z fikrini erkin ifodalash, suhbatdosh fikrini tinglash, dalillar asosida munosabat bildirish va muloqot madaniyatiga rioya qilish kabi kompetensiyalarni shakllantiradi. Bu ko‘nikmalar zamonaviy jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish uchun zarur bo‘lgan kommunikativ savodxonlikning asosini tashkil etadi. Bugungi axborotlashgan jamiyatda axborot savodxonligi ham alohida ahamiyat kasb etmoqda. Internet va ijtimoiy tarmoqlarda tarqalayotgan ma’lumotlarning ko‘pligi o‘quvchilardan axborotni tanlash, tekshirish va tahlil qilish qobiliyatini talab qiladi. Ona tili darslarida turli manbalar bilan ishlash, matnlarni qiyosiy tahlil qilish va faktlarni baholash orqali axborot savodxonligini rivojlantirish mumkin.

Bundan tashqari, ona tili fani o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Matnlarni tahlil qilish, muammoli savollarga javob topish, sabab-oqibat bog‘liqliklarini aniqlash va mustaqil xulosa chiqarish jarayonlari o‘quvchilarning analitik fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Natijada ular turli hayotiy vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilishga tayyor bo‘lib boradilar. Funksional savodxonlikni rivojlantirishda interfaol metodlardan foydalanish ham katta samara beradi. “Klaster”, “Aqliy hujum”, “INSERT”, “Debat”, “Keys-stadi”, “Baliq skeleti” kabi metodlar o‘quvchilarni faol fikrlashga, o‘z nuqtai nazarini himoya qilishga va amaliy muammolarni hal etishga undaydi. Ushbu metodlar orqali o‘quvchilar darsning faol ishtirokchisiga aylanadi va olingan bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog‘lash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Shunday qilib, ona tili fani funksional savodxonlikning barcha tarkibiy qismlarini – o‘qish, yozish, muloqot qilish, axborot bilan ishlash va tanqidiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi asosiy fanlardan biridir. Shu sababli ona tili ta’limini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish, o‘quvchilarni amaliy faoliyatga yo‘naltirish va

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”

nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi

VOLUME-1, ISSUE-3, 2026

hayotiy vaziyatlarga mos topshiriqlarni qo'llash ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omili hisoblanadi.

Xulosa

Funksional savodxonlik zamonaviy ta'lim tizimining asosiy maqsadlaridan biri bo'lib, o'quvchilarning kundalik hayotda, ta'lim jarayonida va kelajakdagi kasbiy faoliyatida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishini ta'minlaydi. Funksional savodxonlik shaxsning o'qish, yozish, tinglash, fikrlash, axborotni tahlil qilish va muammolarni hal etish kabi muhim kompetensiyalarini o'zida mujassamlashtiradi. Ona tili fani ushbu kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirishda yetakchi o'rin tutadi. Dars jarayonida matn bilan ishlash, yozma va og'zaki nutqni rivojlantirish, tanqidiy fikrlashni shakllantirish hamda axborot bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish orqali o'quvchilarning funksional savodxonligi oshib boradi. Ayniqsa, kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarning nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'lashiga, mustaqil fikrlashiga va hayotiy muammolarga samarali yechim topishiga xizmat qiladi. Kelgusida ona tili ta'limida innovatsion pedagogik texnologiyalar va raqamli ta'lim vositalaridan keng foydalanish, o'quvchilarning funksional savodxonligini rivojlantirishga qaratilgan amaliy topshiriqlar ulushini oshirish hamda xalqaro baholash dasturlari talablariga mos metodikalarni joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Natijada raqobatbardosh, mustaqil fikrlaydigan va hayotiy kompetensiyalarga ega bo'lgan yosh avlodni tarbiyalash imkoniyati yanada kengayadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son Farmoni “O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida”.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining umumiy o'rta ta'lim davlat ta'lim standartlarini tasdiqlashga oid qarorlari.

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”

nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi

VOLUME-1, ISSUE-3, 2026

3. Nurmonov A. O‘zbek tilshunosligi asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2021. – 320 b.
4. Mahmudov N. Til va nutq madaniyati. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020. – 256 b.
5. G‘ulomov A., Yo‘ldoshev J. Ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019. – 280 b.
6. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 296 b.
7. Avliyakulov N.X. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021. – 304 b.
8. Ishmuhammedov R., Yo‘ldoshev M. Ta’lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Nihol, 2020. – 240 b.
9. OECD. PISA 2022 Assessment and Analytical Framework. – Paris: OECD Publishing, 2023.
10. UNESCO. Global Education Monitoring Report. Literacy for Life. – Paris: UNESCO Publishing, 2022.
11. PIRLS 2021 International Results in Reading. – Boston College, 2023.
12. TIMSS 2023 Assessment Frameworks. – International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA), 2023.
13. Maqola hajmi: ushbu material kirish, jadval, asosiy qism, xulosa va adabiyotlar bilan birga taxminan 6–8 sahifalik ilmiy-amaliy maqola talablariga mos keladi.